

BOEKBESPREKINGEN

J. Heilmann-Clausen, Annemieke Verbeken & Jan Vesterholt. The genus *Lactarius*. Fungi of Northern Europe. 2. Svampetryk. Kornblomstvej 6, DK 8381, Tilst, Mundelstrup, Denemarken. Prijs: DKK 250.--; verzending: DKK 50.-- (bij betaling per Eurocheque; bij betaling per Postgiro naar Postal account nr. 8489335 DKK 30.-- extra).

Lang heb ik met spanning uitgezien naar dit tweede deeltje in de reeks Fungi of Northern Europe. Immers, het eerste deel over wasplaten (Boertmann, 1995) had hoge verwachtingen gewekt en aangezien ik zelf al enkele jaren met melkzwammen bezig ben in het kader van de Flora Agaricina Neerlandica, was ik heel benieuwd naar de inhoud van dit tweede deel. Het is een heel aantrekkelijk boek geworden met kleurenfoto's van goede tot uitstekende kwaliteit. De opzet is als het vorige deel. In de inleidende hoofdstukken wordt een overzicht gegeven van de macro- en microscopische kenmerken, duidelijk geïllustreerd met instructieve lijntekeningen en een aantal zeer verhelderende kleurenfoto's. Er wordt een overzicht gepresenteerd van de indeling van het genus, waarbij het opvalt dat het ondergeslacht *Lactarius* geheel aan het eind pas wordt genoemd. Dientengevolge wordt de type-soort van het geslacht, *Lactarius piperatus*, de Pepermelkzwam, geheel aan het eind van het boek pas behandeld. De inleiding wordt besloten met korte hoofdstukken over ecologie en eetbaarheid. Vervolgens worden de soorten uitgesleuteld. Het grootste deel van het boek bestaat uit uitgebreide beschrijvingen van de soorten, met minimaal één en soms meer kleurenfoto's per soort en lijntekeningen van sporen, hoedhuid en cystiden van goede kwaliteit. Bij elke beschrijving wordt ook iets gezegd over de ecologie en geografische verspreiding. Het boek wordt besloten met een verantwoording van het afgebeelde materiaal, kleurenterminologie, informatie over geografische verspreiding en een uitgebreide literatuurlijst.

Ondanks de algehele positieve indruk die het boek op me heeft gemaakt, zijn er toch ook een aantal minpunten. De sleutels zijn zeer beknopt en kennen veel gewicht toe aan ecologische kenmerken. De keuze bij welke waardboom de soort voorkomt zal in veel gevallen in gemengde bossen tamelijk moeilijk zo niet onmogelijk zijn, hetgeen determinatie, vooral bij sterk op elkaar lijkende soorten, bemoeilijkt. Ook stemt de sleutel niet altijd overeen met de beschrijving van de soort en wordt weinig rekening gehouden met de variabiliteit. Zo zijn er soorten waarbij de hoed nu eens glad, dan weer duidelijk bobbelig-geribbeld is (bijvoorbeeld in de groep van *L. tabidus*, de Rimpelende melkzwam, *L. theiogalus*, in het 'Overzicht') en *L. subdulcis*, de Bitterzoete melkzwam). Deze worden dan niet, wat logischer zou zijn, op twee plaatsen uitgesleuteld. Erg jammer is het feit dat de auteurs zonder duidelijke uitleg een heel afwijkende terminologie van hoedhuidstructuren invoeren, die zeker niet zal worden overgenomen in de Flora Agaricina Neerlandica. Dat dit op het laatste moment gebeurd is, blijkt o.a. uit het feit dat in de sleutel de hoedhuid van *L. subdulcis* een trichopalissade wordt genoemd, maar in de beschrijving een oedotrichoderm. Ronduit verwarrend zijn termen als hypho-, tricho- en hymenopitheelium. Het ware te wensen dat mycologen onderling meer overeenstemming zouden krijgen over deze terminologie.

Zoals uit de inleiding blijkt, hebben de drie auteurs onderling de te bewerken soorten verdeeld. Daarbij hebben ze wat betreft hun opvattingen over wat een soort genoemd moet worden, weinig overeenstemming proberen te bereiken. Zo vind je in dit

boek naast elkaar voorbeelden van een hele nauwe soortopvatting, zoals in het geval van *L. trivialis* (Forse melkzwam) versus *L. utilis* en *L. vietus* (Roodgrijze melkzwam) versus *L. syringinus* en voorbeelden van wel een hele ruime soortopvatting, zoals bij J. Heilmann-Clausen, die het complex van de Rode kleibosmelkzwam tot één soort heeft gereduceerd die hij *L. fulvissimus* noemt. Wij hebben de stellige indruk dat hier in elk geval twee, zo niet meer soorten onder vallen. Hetzelfde geldt voor zijn opvatting van *L. rubrocinctus*. Binnen het complex van *L. tabidus*, waaraan Sonja Idzerda recent heeft gewerkt, kiest Heilmann-Clausen ook voor een heel ruim soortbegrip waarbij onze nieuwe *L. oedohyphosus* Idzerda & Noordel. ten onrechte als synoniem van *L. lacunarum*, de Greppelmelkzwam, wordt opgevat. Overigens geeft Heilmann-Clausen bij *L. tabidus* afbeeldingen van sporen met ornamentatie van het type dat eerder bij *L. oedohyphosus* past.

In de groep van de kleine melkzwammen die met Els zijn geassocieerd, wordt *L. obscuratus*, de Groenige elzemelkzwam, nu wel heel vreemd opgevat als een soort die nooit olijftinten in de hoed mag hebben, geheel strijdig met de gangbare interpretatie van die naam. De auteur geeft echter toe dat de problemen in dit soortcomplex nog niet geheel zijn opgelost... Ook wordt in sommige gevallen vreemd omgesprongen met de nomenclatuur. Zo wordt de naam van de Zwartgroene melkzwam, *L. necator*, om twijfelachtige redenen verworpen en vervangen door *L. plumbeus*. *Lactarius cremor* in de zin van Neuhoﬀ, Marchand en Bon, waar geen twijfel bestaat over de identiteit, wordt vervangen door de nieuwe naam *L. rostratus* omdat de oorspronkelijke beschrijving van Fries niet duidelijk te interpreteren valt. Dit terwijl ook voor behoud van de naam *L. cremor* gekozen had kunnen worden door middel van het aanwijzen van een neotype. Om volstrekt vergelijkbare redenen hebben Idzerda & Noordeloos (1997) er voor gekozen een neotype voor *Lactarius tabidus* aan te wijzen, om daarmee de gangbare interpretatie van deze naam te behouden. Het is een bekend feit dat in Noord-Amerika en Europa dezelfde soorten voor kunnen komen, die echter op elk der beide continenten onder eigen namen beschreven zijn. Om echter louter op grond van een type-studie, zonder de soort van eigen waarneming te kennen en de variatie te hebben bestudeerd, tamelijk gevestigde namen te vervangen zoals in het geval van *L. lapponicus* Harmaja, die nu *L. duplicatus* A.H. Smith moet heten, is een ronduit hachelijke zaak.

Ondanks deze tamelijk uitvoerige kritiek, wil ik positief besluiten. Dit boek over melkzwammen is het eerste degelijke werk over dit geslacht na de monografie van Neuhoﬀ (1956) en de Finse bewerking van Korhonen (1984). Het bevat een schat aan gegevens over dit mooie en moeilijke geslacht. Zeer waardevol zijn de talrijke kleurenfoto's en goede illustraties. En voor de prijs hoeft u het zeker niet te laten dit boek aan te schaffen.

Literatuur

- Boertmann, D. 1995. The genus *Hygrocybe*. Fungi of Northern Europe 1. Svampetryk Greve.
Idzerda, S., Noordeloos, M.E. 1997. Studies in *Lactarius* sect. *Tabidi*. Österreichische Zeitschrift für Pilzkunde 6: 71-89.
Korhonen, M. 1984. Suomen Rouskut. Helsinki.
Neuhoﬀ, W. 1956. Die Milchlinge (*Lactarii*). Die Pilze Mitteleuropas IIB. Klinkhardt, Bad Heilbrunn.

Chiel Noordeloos, Leiden

A. Bidaud, P. Moëgne-Loccoz & P. Reumaux, 1997. *Les Cortinaires hinnuloides*. Éditions Fédération Mycologique Dauphiné-Savoie. Besteladres: Mme E. Bidaud, 70 rue Edison, F-69330 Meyzieu, Frankrijk. Prijs: FF 350. ISBN 2-9508248-8-9.

Dit is het eerste supplement bij de 'Atlas des Cortinaires' van dezelfde auteurs, en geheel gewijd aan de gordijnzwammen uit de groep van de Muffe gordijnzwam (*Cortinarius hinnuleus* s.l.). Voor wie gewend is aan Mosers Kleine Kryptogamenflora, waarin deze groep vier soorten telt, is dit boek wel even schrikken: Het bevat afbeeldingen en meestal ook beschrijvingen van 86 taxa (soorten, variëteiten en vormen), waarvan er maar liefst 40 als nieuwe soort en 7 als nieuwe variëteit of vorm gepresenteerd worden. Een sleutel tot alle afgebeelde taxa (uitgezonderd de alpiene *C. hinnuleus* var. *favreanus* f. *graveolens*) is ook opgenomen. Gezien de afsluitende passages van het tekstgedeelte menen de auteurs met deze uitgave nog niet de hele vormenrijkdom van de Muffe gordijnzwammen te hebben gedocumenteerd.

Hoewel het grote aantal nieuw geïntroduceerde taxa uitnodigt tot een discussie over het door de auteurs gehanteerde soortconcept, wil ik me hier eigenlijk beperken tot de vraag wat je als mycoloog aan dit boek hebt om een collectie Muffe gordijnzwammen op naam te brengen. Weliswaar zijn de afbeeldingen (van de hand van P. Moëgne-Loccoz) uitstekend, maar helaas bieden ze geen duidelijkheid over de criteria die de auteurs gebruiken om de soorten van elkaar te onderscheiden. En aangezien het boek 34 platen bevat, met ieder een stuk of tien bruin-oranje gordijnzwammen, ben je bij het bladeren al snel de kluts kwijt. De beschrijvingen voegen hier niet veel aan toe. Hierbij zij opgemerkt dat het er op lijkt dat vrijwel alle nieuwe soorten op één enkele collectie gebaseerd zijn, en dat werpt de vraag op in hoeverre de auteurs zelf voldoende inzicht in de variabiliteit van hun soorten hebben.

Voor determinatie ben je in ieder geval aangewezen op de sleutels. Deze zijn strikt dichotoom, en leiden via secties, subsecties, series en stirps uiteindelijk naar de soorten, variëteiten en vormen. Ieder taxon wordt precies éénmaal uitgesleuteld; er zijn geen kruisverwijzingen. Dit laatste suggereert dat de auteurs de taxa scherp van elkaar kunnen onderscheiden, en dat de betreffende kenmerken in de sleutel ook gebruikt worden. Helaas lijkt het er niet op dat dat hier het geval is: in veel gevallen worden (1) onbetrouwbare of onduidelijke kenmerken gebruikt, (2) sluiten de alternatieven elkaar niet uit, of zijn (3) opeenvolgende stappen van de sleutel met elkaar in tegenspraak. Enkele voorbeelden:

- 1 Ecologische kenmerken (met name loofbos versus naaldbos) worden op zeven plaatsen in de sleutel gebruikt, vaak al vrij in het begin (erg vervelend voor bijvoorbeeld collecties uit gemengd bos). De eerste stap in de sleutel tot de Stirps van Sectie *hinnuleus* scheidt 'kleinsporige taxa' van 'middel- tot grootsporige taxa', zonder verdere maataanduiding. De Stirps *tortipes* is op niets meer gebaseerd dan een iets kronkelige steel.
- 2 In de hoofdsleutel zijn de Series *hinnuleus* en *alutaceofulvus* niet scherp gescheiden; ook bevat de Serie *helvolus* (gekaracteriseerd door geel velum) enkele soorten met wit velum, die dan ook niet uit te sleutelen zijn. *C. tigris* en *C. hinnuleovelatus* zijn niet onderscheidbaar (het in de sleutel aangegeven verschil in sporengrootte is niet in

overeenstemming met de beschrijvingen).

- 3 *C. acutocephalus* en *C. basililaceus* hebben een roze steelbasis, maar worden niettemin bij de soorten met een witte steelbasis uitgesleuteld. De Series *helvolus* en *lacustris* worden op grond van sporengrootte en -vorm onderscheiden, maar in de daaropvolgende sleutels tot de soorten blijken de sporenmaten compleet te overlappen; gezien de individuele beschrijvingen onderscheiden ook de sporenvormen zich niet.

Samenvattend denk ik dat dit boek een mooi beeld geeft van de vormenrijkdom van het *C. hinnuleus*-complex, maar dat je voor determinatie voorlopig beter aan Moser vast kunt houden. Het boek is aanwezig in de verenigingsbibliotheek.

Nico Dam, Malden

Keller, J. 1997. Atlas des Basidiomycètes vus aux microscopes électroniques. Union des Sociétés Suisses de Mycologie. 497 pp., waarvan 324 platen met in totaal 1658 foto's. Prijs: ca. SFR. 80,--.

Het boek is het resultaat van een tientallen jaren durend onderzoek van de auteur aan de sporen van basidiomyceten met de nadruk op de Aphyllophorales, waarbij in eerste instantie met een transmissie-electronenmicroscop (TEM) naar de wandsamenstelling werd gekeken, en later ook met een raster- of scanning-electronenmicroscop (SEM) naar de oppervlaktestructuren. Ook werd gekeken naar de structuur van de pore in de septen tussen de hyfen; deze structuur wordt voor de classificatie van groot belang geacht. In totaal behandelt het boek 350 soorten, verdeeld over de Auriculariales (5), Tremellales (23), Dacrymycetales (6), Exobasidiales (4), Aphyllophorales (196), Boletales (16), Agaricales (74) en Russulales (10).

Het boek is in principe franstalig, met uitzondering van de conclusies (ca. 20 pagina's), die ook in het Duits en Engels vertaald zijn. Het tekstgedeelte is in tweeërlei opzicht ruim opgezet: er is veel wit en ook veel herhaling. Het bestaat uit een inleiding op de sporenvorming en de bouw van de sporenwand en een overzicht van de situatie per groep. De gebruikte terminologie is die van Cléménçon (1997), en dus niet die van Kühner die in principe gebaseerd is op lichtmicroscopische waarnemingen. Het is voor het gebruik van het boek wel handig als je wat namen kent, want in de tekst wordt zelden een geslachtsnaam voluit geschreven.

De foto's die het grootste deel van het boek in beslag nemen, zijn sterk wisselend van kwaliteit: naast een aantal uitstekende afbeeldingen, zijn er veel TEM-foto's met erg weinig detail, heeft een aantal SEM-foto's te veel contrast of is te licht afgedrukt, sommige foto's zijn zelfs uit focus! Ook is er niet voor elke soort zowel een TEM- en een SEM-plaatje, als een septum. De samenstelling is vrij willekeurig, soms aangevuld met cystiden of kristallen. Het geheel maakt sterk de indruk dat de auteur zoveel mogelijk van zijn foto's heeft willen publiceren. De lay-out van de platen is eveneens verre van optimaal.

De interpretatie van de foto's is ook niet altijd eenduidig, zoals de auteur zelf al aangeeft: "het is moeilijk om de lagen accuraat te identificeren vanwege het geringe aantal

beschikbare criteria: dichtheid (opacity), structuur, plaats...". Acht typen sporenwand worden onderscheiden; de classificatie van de soorten volgens deze typen is vaak niet parallel aan de geaccepteerde indeling. Zo vindt men een toch homogene groep als de Thelephorales hier in drie verschillende groepen terug. Bij de Parasolzwammen blijkt de sporenwand in sommige gevallen geornamenteerd te zijn, wat niet altijd overeenkomt met andere (eigen) waarnemingen. Wel is het zo, dat de ornamentatie in sommige soorten tamelijk variabel is, en dat de preparatiemethoden niet gelijk hoeven te zijn. Enige voorzichtigheid bij de interpretatie van de platen blijft dus geboden.

Informatief is dat een bepaald type pore, namelijk doliporen met ongeperforeerde parenthesomen, niet alleen voorkomt in de Hymenochaetales en de genera rond *Hyphodontia* en *Trichaptum*, maar ook bij *Radulomyces* (*Cerocorticium*), *Phanerochaete*, *Subulicystidium* en *Typhula*.

Dit boek geeft een aardig overzicht van de ornamentatiestructuren van sporen en is als zodanig een goede bron van informatie. De essentie zou echter gemakkelijk in een fractie van de huidige omvang kunnen worden gegeven. Voor de echte liefhebber is het de moeite waard, maar waarschijnlijk is het na een keertje inzien voor velen wel genoeg. Wie wil weten hoe die ongeperforeerde parenthesomen er uit mogen zien: het boek is in te zien in de bibliotheek.

Literatuur

Cléménçon, H. 1997. Anatomie der Hymenomyceten. F. Flück-Wirth, Teufen.

Joost Stalpers, Baarn & Else C. Vellinga, Haarlem

Watling, R., Turnbull, E. 1998. British Fungus Flora Agarics and Boleti, vol. 8. Cantharellaceae, Gomphaceae and amyloid spored and xeruloid members of Tricholomataceae (excl. Mycena). Royal Botanic Gardens Edinburgh, Print & Publications Section, 20A Inverleith Row, Edinburgh EH3 5LR, United Kingdom. Prijs: £12.50 exc. porti.

Zoals de titel al aangeeft, omvat dit achtste deel van de bekende British Fungus Flora een wat merkwaardige aandoende selectie van uiteenlopende groepen paddestoelen. De opzet is dezelfde als die der vorige delen. Na inleidende hoofdstukken met een nuttig overzicht van belangrijke literatuur over de behandelde groepen, volgen de bewerkingen van de Cantharellaceae en Gomphaceae in sectie I en een aantal genera van de Tricholomataceae in sectie II. Van elk geslacht wordt een beknopte karakteristiek gevolgd door een overzicht van de systematische indeling, een sleutel tot de soorten en vervolgens soortbeschrijvingen met beknopte verwijzingen naar synoniemen en representatieve kleurenafbeeldingen. Het boek wordt besloten met een ecologische lijst van soorten en een index van synoniemen en misidentificaties. Achterin tenslotte worden lijntekeningen gegeven van de vruchtlichamen en microscopische kenmerken van een selectie van de behandelde soorten.

Sectie I met de Cantharellaceae en Gomphaceae, omvat de genera *Cantharellus*, *Craterellus*, *Pseudocraterellus* en *Gomphus*.

Sectie II omvat ten eerste de genera van de Tricholomataceae met amyloïde sporen

(*Cystoderma*, *Squamanita*, *Cantharellula*, *Clitocybula*, *Leucopaxillus*, *Melanoleuca*, *Porpoloma*, *Pseudoclitocybe*, *Pseudoomphalina*, *Baeospora*, *Delicatula*, *Dermoloma*, *Fayodia*, *Gamundia*, *Myxomphalia*, *Xeromphalina* en *Panellus*). Een groot deel van deze genera zijn ook behandeld in deel 3 van de Flora Agaricina Neerlandica en in het binnenkort te verschijnen deel 4. In vergelijking daarmee zijn de beschrijvingen in dit boekje beknopter. Voor sommige geslachten geldt dat de bewerking nog heel voorlopig is. Soms zijn beschrijvingen zelfs geheel uit de literatuur overgenomen. De auteurs geven dat soms dan ook aan, zoals bijvoorbeeld bij *Melanoleuca*, waar wordt gesteld dat soorten van dit geslacht zelden kritisch bekeken zijn en dat onze kennis daarvan dus beperkt is. De sleutel is dan ook experimenteel.

De tweede groep genera uit de Tricholomataceae die in dit boek worden behandeld, behoren alle tot de zgn. xeruloïde genera (*Baeospora*, *Clitocybula*, *Delicatula*, *Gerrone-ma*, *Gymnopus*, *Hemimycena*, *Hydropus*, *Megacoltybia*, *Mycenella*, *Oudemansiella*, *Resinomycena*, *Strobilurus*, *Xeromphalina* en *Xerula*). Dit zijn genera die worden samengenomen op grond van het feit dat het trama van de steel di- of trimitisch is, d.w.z. bestaat uit generatieve en skelethyfen. Voor sommige van de behandelde genera is het buiten kijf dat ze dit kenmerk bezitten. Van andere genera is dat niet of niet volledig bekend. Het is nog maar de vraag of dit trama-kenmerk een reden is om de groep op deze wijze zo apart van de andere Tricholomataceae te plaatsen. Het kan soms zelfs tot merkwaardige situaties leiden. Zo wordt *Mycena acicula*, de Oranje dwergmycena, op grond van dit trama-type wel in het tropische geslacht *Trogia* geplaatst. Ook voor de hier behandelde groep genera geldt dat ze voor een belangrijk deel in onze Flora deel 3 en 4 uitvoerig worden behandeld. De bewerking van *Hemimycena* is op zijn minst zeer experimenteel, en het is de vraag of je met dit boek tot een zekere determinatie kunt komen.

Naast de al genoemde vaak betrekkelijk onvolledige bewerkingen van de behandelde genera, kent ook dit deel van de British Fungus Flora het euvel dat de sleutels ofwel niet-compatibele coupletten hebben (er worden appels met peren vergeleken) en er dus geen goede vergelijking kan worden gemaakt, en tevens dat sleutelkenmerken niet altijd geheel overeenstemmen met de kenmerken in de beschrijvingen. De illustraties zijn zo te zien vrij grof gescand van niet-bijgewerkte potlood- of inkttekeningen en van tamelijk slechte kwaliteit. Voor diegenen die er aan hechten de serie compleet te hebben, is het boekje zeker de moeite waard aangeschaft te worden. In andere gevallen biedt onze Flora uitkomst.

Chiel Noordeloos, Leiden
